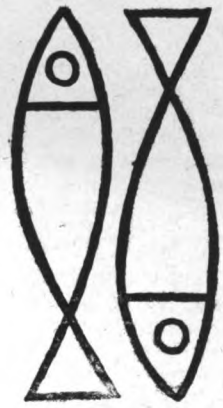

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen“, Slotlaan 220, Zeist

EINDHOVEN — E. R. POSTMA

Het licht der wereld

■ Wie??

Merkwaardig! Nog maar nauwelijkt heeft Jezus gezegd: **Ik** ben het Licht der wereld (Joh. 8 : 12), of Hij vond het al hoog tijd, dat wij het ook werden: **u** bent het licht der wereld (Mt 5 : 14).

Onze probleemstelling ligt vaak anders. Wij vragen eerder: wat betekent de kerk voor mij? dan: wat betekende ik voor de wereld?

Als Jezus zegt: u bent het licht, dan houdt dat in: de wereld leeft in het duister. Paulus karakteriseert die mensenwereld als zoekende en tastende (in den blinde, in het donker) of zij God vinden mochten. Zo bezien kan wie God gevonden heeft het zonnetje van de wereld zijn.

Dat „licht“ straalt uit in „goede werken“ (5 : 16). Huis-, tuin- en keukenzaken. Wie op de wang geslagen wordt (een vernederende belediging) betaalt niet met gelijke munt. De balk in eigen oog komt vóór de splinter in andermans oog. Je mond heb je niet gekregen om de ander vanuit de hoogte te (ver)oordelen. Desnoods gaan je vermoeide voeten twee mijlen, als je gedwongen bent. In je hart koester je liefde — zelfs voor je vijand, zelfs als de liefde van één kant komt.

Allemaal niet erg opzienbarend. Maar waar zegt Jezus ooit dat het optreden van zijn volgelingen persé sensationeel moet zijn?

■ Basis- en voortgezet onderwijs

De bergrede (Mt 5-7), waarin deze dingen staan, lijkt ons een korte samenvatting van heel de bijbel. 't Gaat ook over het verstaan van Gods wil: Jezus leerde hen, gaf onderricht.

Deze leer leek op dat moment zo revolutionair, dat centraal gesteld wordt: meent niet dat Ik gekomen ben om „wet en profeten“ (de bijbel) te ontbinden, maar om die te vervullen.

't Is nuttig de oorspronkelijke bijbelindeling te kennen. We kunnen ons die makkelijk voorstellen in de vorm van een pyramide, door drie evenwijdige lijnen verdeeld in vier stukken.

De onderste „balk“, de basis, wordt gevormd door de vijf boeken van Mozes, de thorah: het a b c, het basis-onderwijs dat God zijn volk geeft.

Daarop rusten de „profeten“, met Jes. 8 : 20 te karakteriseren als: terug naar de thorah.

Vervolgens de „geschriften“, beginnend met het boek der psalmen (Luc. 24 : 44), die een loflied op de thorah zijn: hoera voor de thorah!

Tenslotte de top, het toppunt, het doeleind: het Nieuwe Testament: de vervulling van de thorah.

Zo bezien is en blijft het Oude Testament de onderbouw. Zonder dien kwam het Nieuwe in de lucht te hangen. En van dat alles is en blijft de thorah de basis. Daar is God mee begonnen, tot Hij tenslotte in en door Jezus het laatste Woord sprak dat Hij ons te zeggen had. Nu weten we waar we met Hem aan toe zijn en nu laat Hij ons de christelijke vrijheid, dat in toepassing te brengen.

■ Wat in de leer van het Oude en Nieuwe Testament begrepen is

De christen wordt voortdurend geconfronteerd met een niet-christelijke wereld. Juist daarom is het belangrijk te letten op de inhoud van de bergrede. Eerst wordt beschreven „de mens naar Gods hart“ en in samenhang daarmee de doelstelling van die mens: zout, licht. Daarna geeft Jezus een indringende confrontatie eerst met de leer, dan met de daadwerkelijke godsdienst der ouden, de praktijk der godzaligheid: aalmoezen geven (barmhartigheid), bidden, vasten. Dit mondt uit in het vaststellen van de noodzaak van een ondubbelzinnige keus. Vervolgens is sprake van de bestaansgarantie. Dan volgen een paar fundamentele gedragsregels t.o.v. God en de naaste. En tenslotte trekt Jezus de conclusie: niet de hoorder maar de dader des Woords heeft zijn leven een goed fundament gegeven.

Wie hier spreken wil over bergrede-christendom — akkoord. Maar dan niet in de zin van een miezerig bestaan, waarbij de christen het niet verder meent te moeten brengen dan een zielig lijdend voorwerp. De mens van de bergrede is de mens van de bijbel. Hij is metterdaad Gods beeld. Hij spreekt en handelt zoals God zou spreken en handelen. Hoe? Lees de (hele) bijbel. En let op Jezus zelf!

■ Norm of vorm?

In de confrontatie met de niet-christelijke wereld speelt een grote rol Jezus' uiteenzetting met leer en leven der „ouden“. Die ouden beheren de overleving en stellen de traditie niet alleen veilig maar ook vast.

Dat lijkt zo vanzelfsprekend. In de revolutionaire ontwikkeling van een veranderende wereld bestaat des te meer behoefte aan zekerheid en vastheid. En wie beseffen dat beter dan mensen die met de bijbel groot geworden zijn? Juist zij zien hun taak: licht der wereld. Als de ene zekerheid na de andere weg valt en de mens geneigd is bij gebrek aan houvast alles los te laten, dan wordt de angst om zekerheden prijs te geven bij een christen alleen maar groter. Desondanks ondergraaft Jezus een bijna fundamentele zekerheid door vast te stellen: als uw gerechtigheid niet groter is dan die van farizeeën en schriftgeleerden... En vervolgens gaat Hij hun leer en praktijk te lijf op een niet mis te verstane manier. Ziet Hij het risico niet — voor toen en nu?

Hij ziet een nog veel groter risico: dat (Gods) norm verwisseld wordt met (menselijke) vorm. Wie de vorm gaat styleren, vastleggen kon zich tot in het onbarmhartige toe wel eens verwijderen van de norm. De „ouden“ beweerden dat je je vijanden (natuurlijk) niet behoefde lief te hebben. Als God sinds de eerste menselijke vijandigheid óók eens zo gerekend had?

■ Erg — of ergernis?

Heel onze samenleving is in een revolutionaire ontwikkeling betrokken. Dat is een van de feiten die dr J. Rinzema constateert in zijn boek: De seksuele revolutie (Kok, Kampen, 1972). Allan Fromme (Ons benarde ik, A'dam 1968) schrijft: de dingen die ons binden aan de oorsprong van ons wezen — godsdienst, gezin, gemeenschap — vallen weg en laten ons verlatener dan tevoren achter. . . . in deze toestand krijgen we licht het gevoel dat het leven doel-loos is. Enkele eeuwen geleden hadden de mensen het gevoel dat zij God dienden. Of zij dienden de Koning. En wie dienen wij in dit individualistische land van ons (Amerika, P.)? Ons wordt geleerd onszelf te dienen. Wat verderop: tegenwoordig accepteren heel wat minder mensen een persoonlijke godheid. Nu ligt de klemtoon op het geloof in onszelf. Of ook: . . . nu godsdienst een zoveel kleinere plaats inneemt in het leven van zovelen van ons. . . Tot zover de citaten. Ze zijn wat willekeurig en ongedocumenteerd. Maar wie geen vreemdeling is in de wereld buiten Jeruzalem zal hiermee instemmen. Is welke verandering dan ook wel verantwoord? Doen we niet beter bij het oude en de ouden te blijven, angstvallig?

Jezus kende geen angst om in zijn (ook revolutionaire) tijd het oneens te zijn met de vormen en gebruiken der ouden. De losgeslagen mens vindt immers geen zekerheid in een verstarde levenspatroon. Hij heeft de zinloosheid van verstarde vormen veel eerder door dan „de ouden“ Hij ziet er ook geen heil in. Hij is al lang opgehouden met zich druk te maken over bijv. een bepaalde haar- of klederdracht of over allerlei scholastieke vraagstukken.

Zijn enige heil, ook al ziet hij dat zelf niet, ligt in Gods norm, in wat God hem te zeggen heeft door Zijn Woord en door mensen die van Zijn Woord doordrenkt zijn. Mensen, die in Zijn Geest leven, spreken. Mensen die doordrongen zijn van Jezus' ernst: ú bent het licht der wereld. Gods norm blijft onveranderlijk dezelfde — dat geeft zekerheid. Maar ons gedragspatroon is tijdgebonden. Wie de vorm houdt voor de norm, klampt zich vast aan wat **mensen** vaststelden. In Gods rijk is ruimte voor mensen met een veranderend gedragspatroon — zolang Gods norm ongeschonden blijft. Verdwijnt door zulke aanpassing de „ergernis“ en de „dwaasheid“ van het evangelie niet? Lees dan de zaligsprekingen nog eens na. En lees ze alsof Jezus ze op zichzelf toepaste...

KERKELIJK Leven

Achtergronden van de huidige kerkelijke ontwikkeling

(1)

De huidige kerkelijke ontwikkelingen staan niet los van het hedendaagse denken. Het is juist de tragiek van deze tijd, dat men in de kerk alles toelaat. Dat de kerk de spiegel schijnt te worden, waarin men kan aflezen wat er in de wereld gedacht wordt. Men wil ook alles omvatten in de kerk, om zo de greep op de „moderne mens” niet kwijt te raken.

Hier is niet veel veranderd. Men leze de brief die in de doleantietijd door de hervormde synode verzonden is nadat zij de Amsterdamse kerkeradsleden had afgezet. In deze brief staat te lezen: „Omdat onze kerk volkskerk is en dus in haar midden nawerkt wat in de tijd gist hebben de kerkelijke besturen zoveel mogelijk aan ieders geweten overgelaten om te bepalen of hij in de Hervormde kerk zou kunnen blijven en arbeiden”.

Hoedemaker meeft toen gezegd „dan houdt de kerk op een kerk te zijn”. Alles gist in de tijd — alles werkt na in de kerk.

Arminianisme, Pelagisnisme, Remonstrantisme, modernisme, atheïsme. Daartoe moest het komen, toen men in 1816 de band aan de belijdenis voorzichtig had losgemaakt.¹⁾

Men laat de theologie, en dan menigmaal een theologie die niet meer buigt voor Gods openbaring, beslissen over wat in de kerk geloofd of niet geloofd moet worden. In de „cahiers voor de gemeente” is een woord van de uitgever meegegeven, dat „de doorsneekerkmens” meestal niet meer weet dan een fragment van een kwestie, ... hij weet niet precies waar het allemaal om gaat. En de kerkmensen dienen op de hoogte te worden gebracht van de vragen waar het thans om gaat. Maar niet alleen brengen de auteurs van de cahiers voor de gemeente op de hoogte van de vragen waar het thans om gaat, zij willen het „doorsnee-gemeentelid” ook een bepaalde mening aanpraten, en zij achten zich als deskundigen, vakmensen meer dan anderen bekwaam om uit te maken wat we geloven moeten en hoe we de Bijbel geloven moeten. We moeten eens letten op wat Kuitert zegt in „Verstaat gij wa gij leest” over de uitlegger. „Het is de H. Geest zelf die weet, dat de Bijbel niet zo maar verstaan wordt en die daarom zorgt voor een vertolker” (blz. 12). Dr Schelhaas in zijn „De H.S. in de ca-

¹⁾ Hoedemaker betwistte het de synode dat men toch vrij was het Woord te brengen zoals men wilde. Men was niet vrij moderne lidmaten te weigeren. Hun te beletten het Avondmaal des Heren te ontheiligen en zichzelf en gemeente een oordeel te eten, komt hun niet toe. Het reglement verplicht hen, attesten af te geven, opdat zij de lidmaten, die zij, indien het hun geoorloofd was, zouden afwijzen, door de poort van een naburige gemeente kunnen worden binnengesmokkeld. En nu komt de synode hen bespotten met de vraag, zijt ge niet vrij? (J. C. Rullman, De strijd voor kerkherstel, 346/7). Opnieuw zien we hoe groot de overeenkomst is met deze tijd. Men mag in de hervormde kerk, ook in de geref. kerken in Nederland preken zoals men wil, maar men moet de voorgeschreven collecten houden, men moet nu eenmaal attestaties uit andere gemeenten aanvaarden, ook wanneer men zeker weet, dat daar een onrechtzinnige prediking is.

hiers voor de gemeente” bestrijdt op goede gronden de sleutelpositie die de vertolker voor zich wil annexeren. De Moorman tot wie Filippus kwam als uitlegger (Hand. 8) had, zegt Schelhaas, waarschijnlijk niet de ganse Schrift tot zijn beschikking, hij leest de rol van Jesaja.²⁾ Vandaar de noodzaak van nadere uitlegging door de evangelist. Maar Kuitert gaat veel te ver als hij pleit voor een plaatsvervangend, zeer nauwkeurig lezen door exegeten (Verstaat gij, blz. 10).

Wij krijgen hier inderdaad een nieuwe hiërarchie.

Vroeger bepaalden paus en clerus wat we van de Bijbel denken moesten.

Nu zijn het de exegeten.

Maar we houden er maar aan vast, dat ieder gelovige zelf de Schriften kan verstaan en ook de zin ervan kan begrijpen. Dat is één van de grondgegevens van de reformatie en dat mogen we ons niet laten afnemen.

We bemerken de tendens van de theologie om te gaan heersen in de kerk ook heel duidelijk bij al de leerkwesies, die op het ogenblik de gemoederen bezig houden, de zaak van het bijbelgezag, de kwestie van de verzoening.

Prof. J. v. d. Berg pleitte in verband met de deining rondom de dissertatie van dr Wiersinga „De verzoening in de theologische discussie” er voor dat een lichaam gelijkende op de hervormde Raad voor kerk en theologie zich met deze zaak zou bezighouden. En in „De Rotterdammer” van 29 mei j.l. lezen wij een artikel van Prof. H. Berkhof „Schrift als boek van mensen gaan lezen”. Hij schrijft daarin: „Verschil is er (in de gereformeerde kerken in Nederland A) over de vraag of de Schrift ons in Genesis 2 en 3 spreekt over de zondeval als de beslissende wending in de aanvang van de menselijke historie, dan wel over het zonde-gebeuren zoals dat zich thans aan ons voordoet. De synode wil daarover „thans” geen nadere beslissingen vellen. M.i. een wijze houding. Dit soort vragen hoort meer in de theologie en nader in de zg. hermeneutiek thuis dan op een synode.” (vet van mij). Ik dacht dat op die manier aan de wetenschappelijke theologie een veel te grote plaats wordt toegekend. En zo vaak heeft de school de kerk en haar geloof geschaad in plaats van gediend. Zo dikwijls hebben theologische faculteiten hun betekenis overschat, en hebben zij nadelig gewerkt op het geestelijk leven.

De universiteit in Leiden was gereformeerd bij haar stichting in 1574. En na de remonstrantse twisten in het begin van de 17e eeuw komt van deze hogeschool de synopsis purioris theologiae, een „Fundgrube” van de rechte gereformeerde leer. Maar in het begin van de 19e eeuw werd deze school en bolwerk van het modernisme.

De Vrije Universiteit begon zo goed. Diep bogen Kuyper en Bavinck voor het gezag van de Schrift. Maar nu is het de school van Verkuyl, Kuitert en Lever.

Genoeg is dit alles om te doen zien hoe de theologische ontwikkeling meermalen veel te maken heeft met kerkelijke moeiten.

We willen nu nader ingaan op stelling I.

■ De zg. nieuwe theologie is allerminst nieuw. Er waren voorlopers tijdens de oudheid en in de periode van de „verlichting”.

Wat is de zg. „nieuwe theologie”? Het is niet zo makkelijk er een beschrijving van te geven. In het vervolg van de lezing zullen we

²⁾ Schelhaas, a.w. pag. 77.

enkele kenmerken noemen. Er zijn veel boeken die een inleiding op deze nieuwe denkwijze geven. Zo schreef Prof. Polman in „Gereformeerde Katholieke Dogmatiek” inleidend en refererend over Barth, Bultmann, Gogarten, Tillich, Ebeling, Fuchs en de God-is-dood theologen. Duidelijker positie kiest het boek van de gebr. Velema „Nieuwe wegen, oude sporen”, waarin vooral Harvey Cox, Van Buren en Tillich behandeld worden, alsook Hamilton en Altizer de god-is-dood theologen.

We kunnen zeggen, dat deze nieuwe theologie goed zijn intrede deed in de laatste jaren van Barth. Terwijl K. Barth van een algemene openbaring weinig wilde weten³⁾ en vooral in het begin sterk de nadruk legde op de verhevenheid Gods, en de Todeslinie tussen God en wereld, zet de „nieuwe theologie” zich juist af tegen bovennatuurlijke openbaring, zoekt deze God niet boven of buiten deze wereld, en heeft neiging met de transcendentie af te rekenen.⁴⁾

Toch heeft ook K. Barth vooral in zijn laatste jaren, wegbereidend gearbeid voor deze nieuwe theologie. Dr W. Aalders heeft in zijn laatste boekje „De grote ontsparing” (Den Haag 1971) daarop gewezen. Aalders zegt, dat Barth zich bij voortgang en uitwerking van zijn gedachten steeds meer aan zijn oorspronkelijke zienswijze op de verhouding van eeuwigheid en tijd als een volstreekte en onoverbrugbare tegenstelling, ontworsteld heeft (a.w. pag. 20).

In zijn latere tijd heeft Barth kritiek geoeft op de reformatoren, die een te „kleinliche” opvatting hadden van de genade, en in het evangelie niet het „Ja Gottes” tot de wereld hadden gehoord. De opdracht van de gemeente is „dienst aan de wereld in medemenselijkheid”. K. Barth riep zelfs uit: „Als Calvijn toch eens dieper doorgedacht had. Zijn Genève zou niet een zo sombere aangelegenheid zijn geworden. En er zouden dan niet zoveel bittere dingen in zijn brieven hebben gestaan”. (a.w. pag. 19, 20)

Ook door zijn universalisme heeft Barth een weg gebaad naar de nieuwe theologie. In zijn Dogmatiek im Grundrisz zegt K. Barth „Het objectieve is dit, dat Christus gekomen is en dat Hij Zijn werk gedaan heeft. Dit is geheel onafhankelijk daarvan of wij mensen

³⁾ G. C. Berkouwer spreekt daarover o.a. in „De algemene Openbaring” (Kampen 1951) pag. 16-26. In Romeinen 1 gaat het volgens K. Barth niet om een relatie tussen de heidenen en de oorspronkelijke scheppingsopenbaring, maar is de stand der heidenen door het kruis van Christus een andere geworden dan vroeger. In dit nieuwe licht zijn nu de heidenen „God kennend” (Berkouwer, pag. 25). M.i. is deze exegese inlegkunde. Leest Barth hier niet in, wat hij volgens zijn systeem graag zou lezen? Terecht wijst Berkouwer er op pag. 25 ook op, dat bij K. Barth openbaring en verzoening geïdentificeerd worden, vandaar zijn verzet tegen de traditionele leer van de algemene openbaring. Bij Berkouwer wordt het verschil in uitlegging van Rom. 1 bij Calvijn en Barth zeer duidelijk (a.w., pag. 23).

⁴⁾ Zeer sterk vinden wij deze gedachte, gelijk bekend, bij Robinson. J. H. Velema wijst erop, dat volgens Robinson de zelfontleding van Christus in Filipp. 2 betekent, dat Christus zich niet van zijn goddelijkheid, maar van zichzelf ontleed heeft, van elk verlangen om de aandacht op zichzelf te richten (Nieuwe wegen, oude sporen. Apeldoorn, z.j., pag. 59). De traditionele opvatting bespot Robinson, en hij spreekt in dit verband van een verklede God, een soort kerstman. (a.w., pag. 58). M. P. van Dijk wijst op de verwantschap van de gedachten van Robinson en Tillich, ja er moet zelfs verwantschap wezen tussen Robinson en de mystiek van Jan Luyken. Deze spreekt immers ook over God als over de grond van onze grond.

S. J. Ridderbos citeert in Gereformeerd Theologisch Tijdschrift, nov. 164, pag. 253 een gedicht van Luyken:

„De ziele betracht de nabijheid Gods.”

Ick meende oock de Godheyt woonde verre
In eenen troon, hogh boven maen en
sterre,

.....
Maer toen ghij U beliefden t'openbaren
Toen sagh ick niets van boven nedervaren;
Maer in den grondt van mijn goet,
Daer wiert het lieflijk ende soet.
Daer quamt ghij uit der diepten
uytwaerts dringen,
En, als een bron, mijn dorstigh hart
bespringen,
Soo dat ick u, o Godt' bevondt,
Te zijn den grondt van mijnen grondt.

het geloven of niet. Dat geldt voor allen, voor de christenen en de niet-christenen... Hij is voor alle mensen gestorven en voor alle mensen opgestaan" (Dogmatik im Grundriss, pag. 153, Aalders, pag. 110). Ook Dr C. Graafland wijst in zijn boekje Toenadering tot Rome op deze tendenzen bij Barth. Hij zegt dat bij Barth verlossing en schepping tot één machtige eenheid samenkomen. En Graafland haalt ook een uitspraak van A. A. van Ruler aan in een gesprek met Kuitert en Van Ruler. De laatste had toen gezegd, dat „de berg van Barth's christologische concentratie de muis van een natuurlijke theologie had gebarnd".⁵⁾

In de nieuwe theologie die dus ten dele door Barth is voorbereid, wordt Gods transcendentie geheel anders verstaan, men is geneigd universalistisch te denken, en van de particulariteit der genade weet men niet meer. Ook dit is door Barth voorbereid. Men benadert voorts de Bijbel heel anders en hanteert heel nieuwe regels van verklaring. Zo komt men er makkelijk toe veel uit de Bijbel voor mythe, tijdgebonden voorstelling, volksverhaal te verklaren, waar onbevungen lezing van de H.S. duidelijk noopt te „lezen wat er staat".

Men kan echter niet zeggen dat dit alles nieuw is. Ook vroeger werd er bijbelkritiek geoefend en wel van de vroegste tijden af. De vijanden van het evangelie hebben steeds gewezen op het h.i. onmogelijke en ongelooflijke van wat in het evangelie stond.

Een bekend voorbeeld uit de eerste tijd van de christelijke kerk is Celsus. Deze schreef plm. 130 na Chr. een werk „Logos alèthès" (het ware woord). We kennen dit alleen uit een bestrijding van Origenes (Kata Kelsou = tegen Celsus). Deze Celsus verweet de christenen dat hun Heer een tovenaer was die niet eens zijn volgelingen blijvend aan zich kon binden, en dat kan toch iedere rover. Maar Judas heeft Hem verraden. Zijn lijden hebben allen gezien, maar zijn opstanding alleen één discipel en een half waanzinnige vrouw. De opstanding is een vrucht van bedrieglijke mededelingen en de apostelen zijn bedriegers, die de geschiedenis van de wonderen hebben verzonden en inzonderheid de leugen van Jezus' opstanding hebben verbreed.⁶⁾

Later, in de tijd van de zg. verlichting, kwam de gedachte weer naar voren dat de opstanding van Jezus bedrog was van de kant van de discipelen. Tegen het eind van de 18e eeuw schreef Reimarus, een leraar in de oostere talen te Hamburg, de zg. Wolfenbütteler Fragmente. Later gaf Lessing ze uit. Reimarus had dat nooit gedurfd. Het laatste stuk van die Wolfenbütteler Fragmente was „Von dem Zwecke Jesu und seiner Jünger". Jezus verwachtte volgens Reimarus een aards joods rijk, maar zijn verwachtingen stortten ineen. De discipelen echter stonden na Jezus' dood, aldus Reimarus, voor de vernietiging van hun dromen. Zij vonden nu de filosofie uit van een geestelijk lijdende verlosser voor het gehele menselijke geslacht. Zij stalen het lichaam van Jezus en predikten zijn opstanding en wederkomst.⁷⁾

Ook hier dus de bedrogstheorie die wij bij Celsus vonden.

En hoe staat hier nu de nieuwe theologie tegenover? Niemand zal in die grove vorm gaan verkondigen dat Jezus' lichaam was gestolen en dat de discipelen bedriegers waren.

Maar was zegt b.v. Prof. Schippers? De fragmenten hadden een vraag in de wereld gebracht, die sindsdien niet meer tot zwijgen komen wil. Dat is de vraag of men de prediking van Jezus niet volstrekt moet onderscheiden van de prediking over Jezus. In een artikel „Pasen, wat gebeurde er toen?" (Voorlopig, ja. 1970, pag. 12 vv) blijkt Dr Augustijn zeer sceptisch te staan tegenover de evangelieën als historische bron. Men kan als historicus met deze geschriften niet op enigerlei wijze uitmaken wat er toen gebeurd is. Hij schrijft: „Moet de historicus er niet van uitgaan, dat zijn bronnen betrouwbaar zijn? Door deze vraag komen wij tot de kern van de kwestie, omdat wij zo komen tot

de vraag hoe ver de historicus kan gaan. Naar mijn overtuiging zegt Augustijn, komt hij niet verder dan het onderzoeken en beschrijven van wat zich hier op aarde bij en tussen mensen afspeelt. De vraag of God daarin handelt kan hij als historicus niet beantwoorden. Dat betekent, dat de historicus geen antwoord kan geven op de vraag wat gebeurde er toen? Ook vinden we deze merkwaardige passage: „Dat lege graf behoeft natuurlijk niet tot de conclusie te leiden dat Jezus is opgewekt. De conclusie dat zijn leerlingen of anderen het lijk hebben weggehaald, ligt minstens evenzeer voor de hand. Wel heeft Mattheüs het verhaal van de wacht bij het graf, dat deze conclusie onmogelijk moet maken. Maar hij is dan ook de enige en de mededeling moet het verhaal van de leugen van de soldaten inluiden. Het heeft er veel van weg, dat op deze wijze juist de voor de hand liggende conclusie van het weghalen van het lijk bestreden wordt" (a. art. 15, 14).

In datzelfde nummer van Voorlopig heeft Kuitert twaalf wijzen van opvatting van de opstanding van Christus gereleveerd, waarvan velen min of meer modernistisch: b.v. in Jezus' opstanding geloven is eigenlijk niets anders dan in Jezus geloven, d.w.z. geloven dat ik zonder Jezus niets zou zijn. Of: Jezus staat lichamelijk op in de zijnen. En de lezer van dit progressief gereformeerde tijdschrift wordt uitgenodigd zijn instemming met één van die meningen te betuigen. Als het maar vrijwillig is, „Zodra het moet of bepaalde antwoorden moeten is het geloof verloren, aldus Kuitert (Voorlopig, jan. 70, blz. 23).

U voelt wel, dat hier in nieuwe vormen de oude loochening van de opstanding, die er volgens II Tim. 2:17 al heel vroeg was, bij Hymeneüs en Filetus, opnieuw naar voren gebracht wordt. De nieuwe theologie is niet zo nieuw, maar zij heeft wel zeer gevaarlijke invloeden op de kerk. Want als zij, die onze predikanten opleiden, zo spreken en denken, hoe zal dan straks de gemeente geleid worden?

Bruekelen.

M. J. ARNTZEN

Een onzichtbare kerk?

Als je elke week enkele tientallen kranten, weekbladen en tijdschriften onder ogen krijgt lees je daarin ook nog al eens iets dat van onkunde of oppervlakkigheid getuigt. Maar soms stuit je daarin op een bewering die je bijzonder treft, omdat ze een onbegrijpelijke vertekening is van wat zó dikwijls en zó duidelijk gezegd is — en vooral omdat ze veel kwaad kan doen doordat ze verhoudingen vertroebelt.

Iets van die aard vond ik in de Geref. Kerkbode van Groningen, Friesland en Drente van 12 aug. j.l. Ik kreeg die krant nu pas in handen omdat ik weer een paar maanden in het V.U.-Ziekenhuis opgenomen moest worden. Vanwege het belang van de zaak ga ik er nu toch even op in.

☆☆☆

Zoals onze lezers zich misschien nog wel zullen herinneren — ik wees er in dit blad op — werd er in de Vrijgemaakte Kerken („binnen het verband") nog al wat geschreven over de Westminster Confessie, de belijdenis van de Presbyteriaanse kerken. En wel speciaal over wat daarin over de kerk wordt gezegd. Dat gebeurde omdat de genoemde kerken „correspondentie" hebben aangegaan met Koreaanse kerken die die Westminster Confessie als hun belijdenis hebben aanvaard.

Wat die confessie over de kerk zegt moet vrijgemaakten vreemd in de oren klinken. Daarin staan zelfs dingen die velen van hen als ketters beschouwen.

Ik zal een paar fragmenten daarvan overnemen dan kan men zelf oordelen.

Men leest in art. 25 o.a.:

1. De algemene of universele kerk, die **onzichtbaar** is, bestaat uit het totale getal van de uitverkorenen, die zijn, worden en zullen vergaderd worden tot één onder Christus hun Hoofd; en zij is de bruid, het lichaam en de volheid van Hem, die alles in allen vervult.

2. De **zichtbare** kerk die ook algemeen of universeel is onder het evangelie (niet beperkt tot één natie zoals vroeger onder de wet) bestaat uit allen die in heel de wereld de ware religie belijden, samen met hun kinderen, en is het koninkrijk van de Here Jezus Christus; het huis en het gezin van God, door welke de mensen als regel behouden worden en waarmee de gemeen-

schap essentieel is voor hun goede groei en dienst.

4. Deze zichtbare kerk is soms **meer** soms **minder** zichtbaar geweest. De particuliere kerken die daarvan leden zijn, zijn **meer** of **minder zuiver**, al naar gelang daarin meer of minder zuiver de leer van het evangelie geleerd en omhelsd, de ordinantiën geëerbiedigd, en de publieke eredienst gehouden wordt.

Tot zover deze confessie.

In deze belijdenis wordt dus geleerd:

1e. Tot de onzichtbare kerk behoren **alle** uitverkorenen. Zowel die welke reeds gestorven zijn, als die welke op aarde leven als die welke nog geboren zullen worden.

De confessie verwijst hierbij naar Ef. 1:22, 23; Col. 1:18. De Westminster **Catechismus**¹⁾ verwijst bij het spreken over de onzichtbare kerk ook nog naar Joh. 11:52 en Joh. 10:16: „Nog andere schapen heb Ik, die niet van deze stal zijn; ook die moet ik leiden en zij zullen naar mijn stem horen en het zal worden één kudde, één herder."

2e. De Westminster Confessie spreekt duidelijk van **twee** kerken: de **onzichtbare** en de **zichtbare**. Het gaat daarin niet maar over twee „zijden" of „aspecten" van de éne kerk, maar inderdaad om twee **kerken**. Dat blijkt duidelijk uit de geciteerde woorden. Het wordt bovendien bevestigd door de genoemde Catechismus, waarin de Confessie met het oog op het onderwijs van de kinderen verduidelijkt wordt.

Vraag 62 daarvan zegt namelijk van de **zichtbare** kerk: „De zichtbare kerk is een gemeenschap die bestaat uit allen die in alle tijden en op alle plaatsen van de wereld belijdenis doen van de ware religie en hun kinderen." En dat deze kerk geniet **het aanbod der genade** (!!) door Christus aan alle leden daarvan in de bediening van het Evangelie, betuigend dat ieder die in Hem gelooft zal behouden worden en dat niemand buiten gesloten wordt die tot Hem komt.

De **onzichtbare** kerk is het gehele getal van de uitverkorenen, die tot één vergaderd zijn, worden of zullen worden onder Christus het hoofd. De leden daárvan genieten door Christus eenheid en gemeenschap met Hem **in genade en heerlijkheid**.

3e. De particuliere zichtbare kerken zijn **meer** of **minder zuiver**. Dat hangt af van de meerdere of mindere zuiverheid van de prediking, de bediening van de sacramenten enz.

Uit deze woorden blijkt duidelijk dat óók die minder zuivere kerken toch als kerken worden erkend!

Deze opvattingen waren voor de „binnenverbandse" kerken geen belemmering de correspondentie met kerken die ze confessioneel vaststelden correspondentie aan te gaan. D.w.z. ze als **ware** kerken te erkennen. En zoals de lezers weten ben ik er van overtuigd dat als de vrijgemaakte kerken met de ondertekenaars van de „Open Brief" in dezelfde geest hadden gehandeld als zij t.o.v. de genoemde Koreaanse hebben gedaan de kerkelijke ellende van de laatste jaren zou zijn voorkomen.

☆☆☆

Nu is het niet mijn bedoeling nader op deze kwestie in te gaan.

Ik heb er het mijne van gezegd.

En daar laat ik het nu bij.

Ik memoreerde het bovenstaande alleen omdat dat het kader is waarin de domheid waarop ik boven doelde voorkomt.

In de genoemde kerkbode wordt namelijk door ds Goedhart van Zwolle in de door hem verzorgde persschouw het één en ander geciteerd en gezegd in verband met de in zijn kerken aan de gang zijnde discussie over wat de Westminster Confessie ten opzichte van de kerk uitspreekt. En daarin betreft hij ook ondergetekende. Hij schrijft daarin namelijk het volgende:

„De onzichtbare kerk van de Westminster Confessie is een andere dan die van prof. Veenhof c.s. Prof. Veenhof beweert dat de algemene christelijke kerk alle gelovigen **omvat**, de **optelsom** is van alle gelovigen. Dat is, bij hem de onzichtbare kerk."

Ik heb deze zinnen lang aangekeken.

Ik kon maar niet geloven dat een dominee, die een oud-leerling van me is, mij zulke nonsens in de schoenen kon schuiven.

Wat toch is het geval?

Reeds voordat ds Goedhart geboren werd heb ik al betoogd dat de idee van een „onzichtbare kerk" een onschrijftuurlijke is. En daar ben ik een halve eeuw lang mee voortgegaan. Toen ik nog actief hoogleraar was heb ik dat ook steeds de studenten voorgehouden.

Vervolg op pag. 234

⁵⁾ C. Graafland: Toenadering tot Rome, pag. 38.

⁶⁾ R. Seeberg Lehrbuch der Dogmengeschichte I, 1922, pag. 333, zie ook Chr. Encyclopedie, 2e druk, deel II, pag. 133.

⁷⁾ Voor de verhouding van Celsus tot Origenes zie o.a. „Celsus und Origenes" door A. M. Stange, Giessen 1926.

¹⁾ De Westminster Catechismus en de Westminster Confessie werd door dezelfde synode opgesteld. Namelijk door de Westminster synode. De Confessie werd op 29 april 1647 aan het Parlement aangeboden, de Catechismus op 14 april 1648.

AMSTERDAM — H. E. S. WOLDRING

De partijen presenteren zich

Naar mijn indruk zijn veel Nederlanders niet erg ingenomen met het feit dat zij in november naar de stembus moeten. De problemen waar wij in ons land mee zitten zijn zeer gekompliceerd. Hoeveel burgers zouden er zijn, die werkelijk inzicht in de problemen hebben en die kunnen zeggen hoe wij er uit moeten komen?

Toch brengen straks een paar miljoen mensen hun stem uit op de politieke partij van hun keuze.

De partijen dingen natuurlijk naar de gunst van zo veel mogelijk kiezers, maar deze stembusstrijd komt veel partijen toch wel een beetje ongelegen. Zij zijn juist bezig met een intensieve heroriëntatie t.a.v. hun eigen uitgangspunten en hun onderlinge verhoudingen. De studiekommisies, die zich met deze zaken bezig gehouden hebben, hebben echter onlangs hun rapporten op tafel gelegd.

Een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van de PvdA, D'66 en de PPR, de zgn. „commissie Mansholt”, is met een tamelijk uitvoerig rapport gekomen. „Het leven op aarde wordt bedreigd! Maak de wereld bewoonbaar voor iedereen!” is de strekking van wat bekend geworden is als „het rapport Mansholt”.

Hoewel van geringere omvang, verscheen er van de kant van de drie christelijke partijen een niet minder gedegen rapport. „Op weg naar een verantwoordelijke maatschappij” is de titel en het beoogt een politieke strategie voor de zeventiger jaren.

Treffen wij in deze rapporten drie samenwerkende partijen aan, de VVD heeft het in haar eentje gedaan en heeft haar „liberaal manifest” op tafel gelegd.

Van andere partijen is ook reeds het een en ander verschenen. Het zal ons de komende tijd aan verkiezingsprogramma's niet ontbreken.

Niemand zal ontkennen, dat wij in de bovengenoemde rapporten belangrijk materiaal in handen hebben. Met DS'70 zullen deze partijen i.v.m. de a.s. kabinetsformatie de grootste rol spelen. Daarom zal ik in ons blad aan deze rapporten enige aandacht besteden.

Dit is niet gemakkelijk, want het aantal onderwerpen dat in deze studies wordt aangesneden is zeer groot. Wel worden in deze rapporten dezelfde problemen genoemd. De partijen zijn het er allemaal over eens, dat er iets gedaan moet worden om de kloof tussen de rijke en de arme landen kleiner te maken, dat een kernbommenoorlog voorkomen moet worden, dat wij ons moeten bezinnen op de economische groei en op de samenlevingsopbouw. Wij moeten komen tot een rechtvaardige afweging van belangen in de samenleving en onrecht-

vaardige machtsverhoudingen bestrijden. De milieuverontreiniging en de inflatie moeten krachtig tegen gegaan worden. Dit alles betekent, dat de overheid krachtiger moet optreden en de Europese samenwerking moet proberen te versterken. Kortom: we zitten in een crisis, in een overgangsfase van onze cultuur. De humaniteit is in gevaar. Wij zijn echter gezamenlijk verantwoordelijk, dus: de schouders er onder!

Hoe?

Wie kan al deze terreinen overzien? De genoemde problemen zullen daarom niet allemaal besproken worden. Wij moeten doorstoten naar de hoofdgedachten, die in de genoemde rapporten onder woorden worden gebracht. Wij moeten proberen iets in het vizier te krijgen van de politieke filosofie, die achter deze rapporten zit en van de overtuiging, die daar achter schuil gaat.

Het uitbrengen van een stem op een bepaalde politieke partij is in belangrijke mate het geven van je vertrouwen aan die partij. Het is onmogelijk nu al te weten wat er tijdens de periode van de kabinetsformatie zal gebeuren en wat er in de komende vier jaar in de Tweede Kamer allemaal aan de orde kan komen. Ook al zouden bepaalde partijen vóór de verkiezingen tot afspraken komen, men kan de toekomst niet „vastleggen”.

De partijen zullen proberen zo veel mogelijk van hun programma's te realiseren — laten wij dat tenminste aannemen. Zij zullen proberen zo veel mogelijk te handelen in de lijn van hun politieke filosofie en de daaraan ten grondslag liggende overtuiging. Hier kunnen de politici op aangesproken worden.

Er is daarom alle reden voor om niet alleen af te gaan op concrete programmapunten van politieke partijen, maar om vooral aandacht te hebben voor de gedachtegang, die een partij vertegenwoordigt. Wanneer men de levensbeschouwelijke uitgangspunten en de politieke filosofieën buiten beschouwing laat en de politieke-partijprogramma's wil zien als een „zakelijke aangelegenheid”, doet men in de eerste plaats zichzelf te kort in het goed begrijpen van deze programma's en komt men in de tweede plaats terecht in

opportunistische en pragmatische wateren.

De meeste kiezers baseren hun partijkeuze ook niet op grond van een grondige analyse van de politieke daden van de partijen of op grond van een diepgaande bestudering van de verschillende partijprogramma's.

Het rapport Mansholt begint in de inleiding „de aarde als ruimteschip” te zien, dat door 3.65 miljard „kosmonauten” wordt bemand. Het is niet erg verstandig, dat de wereldburgers aan boord van het ruimteschip „de aarde” elkaar tijdens de reis voortdurend bedreigen of naar het leven staan en elkaar de beperkte voorraad levensmiddelen betwisten. De mensen lopen het gevaar, dat zij de levensmogelijkheden op aarde vernielen. Ons leven wordt bedreigd en de mens wordt opgeroepen er iets aan te doen. De mens is de enige, die het kan doen. Hij moet een samenleving opbouwen „waarin de mens weer in harmonie met zichzelf, zijn medemens en zijn omgeving kan leven”.

Hoe moet de mens dit doen?

Waarom kan hij het doen?

In welke richting moet de samenleving gestuurd worden?

Waarom deze of die richting?

Geen onbelangrijke vragen, dacht ik. Maar op deze vragen geeft het rapport Mansholt slechts zeer vage en principieel zeer aanvechtbare antwoorden.

De betreffende commissie beseft terdege, dat wij in een crisis-situatie leven en dat er iets gebeuren moet. Zij doet ook bepaalde voorstellen, maar de richtinggevend overtuiging die achter deze voorstellen zit komt nauwelijks ter sprake. De commissie stelt zelfs vast „het onweerlegbare feit dat de cockpit van het ruimteschip onbemand is”...

Er is dus geen principieel criterium waar de mens zich in de politiek en in zijn leven op kan richten. Dit is wel een uitermate sombere levensbeschouwing en tragisch perspectief.

Wat biedt de VVD in haar „liberaal manifest”? De VVD-ers zeggen zich goed bewust te zijn van de problemen van onze tijd, maar er moet een weg zijn om er uit te komen, zeggen zij.

„Eén ding is zeker: als die weg er is, zal zij slechts te vinden zijn met hetzelfde kompas, dat in ons land al eeuwen met wisselden succes wordt gehanteerd, respect voor het eigene van ieder mens, ontwikkeling van de individuele persoonlijkheid — nieuw is het niet... Wij kennen geen ander middel om de richting te bepalen.”

De mens mag zich zelf een vraagstuk geworden zijn, hij is ook voor zich zelf een kompas. Is dit het kompas dat wij nodig hebben? Wij komen hier op terug. Eerst nog iets over het rapport van de christelijke partijen.

De christelijke partijen, ARP, CHU en KVP, hebben in hun gemeenschappelijk rapport „op weg naar een verantwoordelijke maatschappij”, een strategie ontwikkeld voor de zeventiger jaren.

De vragen, die ik n.a.v. het rapport Mansholt en het liberaal manifest stelde, moeten nu ook gesteld worden.

Hoe moet de mens uit de problemen komen?

Welke richting beoogt men met

de strategie voor de zeventiger jaren?

Bepaalde centrale waarden moeten in de samenleving steeds meer gerealiseerd worden, zegt dit rapport. Menselijke waardigheid, verdraagzaamheid, persoonlijke verantwoordelijkheid en sociale gerechtigheid worden genoemd. En: „een ieder die politiek gezag of economische macht bezit, moet daarvan verantwoording afleggen aan God en aan diegenen, wier welzijn daarvan afhangt”.

De drie christelijke partijen willen een bijdrage leveren om uit de problemen te komen „waarbij het Evangelie een uitdaging, een opgave en een gave tegelijk is: een uitdaging, die een antwoord vraagt ook in de politiek; een opgave, die een bijzonder licht werpt op ons leven en onze samenleving en zijn absolute eisen stelt; een gave, waarin de vitamines en de moed kunnen worden gevonden om te bouwen aan nieuwe maatschappelijke verhoudingen.”

Er zijn mensen, o.a. in de kringen van de SGP en het GPV, die de grote christelijke partijen te weinig christelijk en onduidelijk vinden. Te weinig wordt in de Tweede Kamer en voor de t.v. door de christen-politici vanuit hun overtuiging gesproken. Veel kiezers hebben de indruk, dat de drie grote christelijke partijen weinig principieel aan het schipperen zijn. Zij wuiven nu eens naar de VVD, dan weer naar de PvdA. Het maakt niet altijd een overtuigende indruk.

Ook de heer H. Algra, hoofdredacteur van het Friesch Dagblad en oud-lid van de Eerste Kamer voor de ARP, heeft in een open brief, een persoonlijk woord tot zijn antirevolutionaire vrienden, bezwaren tegen het bovengenoemde rapport ingebracht.

Ik kom op deze onderwerpen terug. Eén ding moet in elk geval gezegd worden: de principiële vragen, waarop de niet-christelijke partijen het antwoord schuldig blijven of niet verder komen dan de mens die zichzelf genoeg is, worden door de christelijke partijen wél beantwoord!

Men kan er over twisten, of dit duidelijk genoeg gebeurt. Men bedenke echter, dat de christelijke partijen iets geleerd hebben van hun verleden. Vooral in de kring van de ARP heeft men vroeger bepaalde politieke praktijken het predikaat „christelijk” te gemakkelijk mee gegeven en in de naam van Christus verdedigd, hetgeen men later niet wilde of kon volhouden. Men monopoliseerde het Evangelie voor de eigen partijpolitiek.

Is het verantwoord de economische politiek van de kabinetten Colijn en andere maatregelen van a.r.-ministers zonder meer „christelijk” te noemen? Te vaak en te lichtzinnig heeft men het evangelie ter verdediging van „eigen politiek” „ingehuurd”.

Het rapport van de ARP, de CHU en de KVP stelt dan ook: Het Evangelie is daarbij uniek, maar het is niet exclusief, dat wil zeggen het is niet ons bezit, wij mogen het niet monopoliseren. Het is geen landkaart, maar het is veel-er een kompas dat de richting aanraadt.”

De christelijke partijen zijn bescheidener geworden.

En terecht! Zij gebruiken minder grote woorden. Er wordt minder gepreekt dan in de dertiger jaren. Deze partijen zijn echter hierdoor ook aarzelender en onduidelijker geworden.

Wij komen hierop terug.

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

Amper

Toen de mensheid nog één was van taal en één van spraak (zo zegt Genesis 11) besloten de mensen een stad te bouwen, een toren te bouwen, een naam op te bouwen. Waarom? Omdat eendracht macht maakt. Macht, blijkbaar tegen God bedoeld; want God was er niet van gediend.

De toen ontstane spraakverwarring bracht scheiding tussen de mens en zijn naaste. Sommige verklaarders weten nauwkeurig hoe dat in zijn werk is gegaan. Bijvoorbeeld: wat de een specie noemde werd door de ander tegels genoemd. En zo voort. Misschien wel juist — misschien wel niet. Hoofdzaak is, dat we allemaal weten, dat je de grootste herrie kunt krijgen om de kleinste misverstanden. Terwijl beide partijen zien: dat er slechts een haperend begrip is en geen enkele boze of onaardige gedachte — geeft de onzekerheid van het onbegrip of van het niet-verstaan worden zulke agressieve emoties, dat het contact in kortsluiting dreigt om te slaan. Met verhoogd brandrisico.

Als vrijgezel woonde ik een tijd in een pension met een jonge indischman, die voor hulpprediker werd opgeleid. Voordat nu ons eerste misverstand ontstaat even de vraag: u weet toch wat voor de oorlog een indischman was? Nee, dat was geen Indiër, en geen man uit Oost- of Westindië geboortig — maar een Nederlander, die een tijd in de Oost of de West had gewóónd.

Bij de conversatie met deze sympathieke knul kwam een misverstand, toen het woord „amper” was gevallen. We begrepen elkaar niet helemaal. De een zag de kwestie principieel anders dan de ander; de ander nam dat de een kwalijk. Voor we het wisten kwamen er vuisten op tafel. Toen stilzwijgen. Toen nadenken. Toen een verstandige vraag: de zaak zit vast op het woord „amper” — wat bedoel je met amper? — Antwoord: bijna. — Bedoel je niet: nauwelijks? — Nu ja, het ligt er vlak bij. — Maar als je amper de trein hebt gehaald, zit je er dan in of niet? — Natuurlijk niet, was het antwoord. — Natuurlijk wel! was de reactie.

Deze zaak werd nagegaan met een woordenboek. Bleek dat „amper” een maleis woord is en „bijna” betekent. Bleek ook, dat amper in het Nederlands de betekenis van „ternauwernood” heeft gekregen. Zei ik u al, dat mijn vriend uit de Oost kwam?

En neem nu het woord „nauwelijks”. Het is een van die 200 woorden, die het meest door de nieuwsmidia worden gekozen. „Verder praten heeft nauwelijks zin”, zeggen de bonzen, als ze kwaad van tafel weglopen. Een leegloper heeft de laatste maanden „nauwelijks een dag gewerkt”. En zo voort. Bedoeld wordt dat de bonzen beslist niet verder willen praten en dat de leegloper bepaald geen

dag heeft gewerkt. Terwijl het gekozen woord dit niet zegt; zelfs het tegenovergestelde zegt.

Als jongen maakte ik een trektocht met een vriend. Dagen lang ging alles goed — tot zich een plotselinge donderwolk met vuurverschijnselen voordeed. Op klaarlichte dag. We hadden juist zo lekker gegeten — en spraken daar over. Mijn vriend had het eten alleen wat vetter willen hebben dan ik het had klaar gemaakt. We wisselden openhartig onze standpunten uit ten aanzien van vet in het algemeen en van vet in het middageten in het bijzonder. Toen zei mijn vriend: „maar jij móest het eten!” Ik zei: niks geen moesten, maar ik vond het best lekker. — Nee maar, hield hij vol, jij móest het eten. En dat scheelt, voegde hij er aan toe, ziende op mijn domme gezicht. — Nu slaan we even de heftige woordenwisseling over en kijken alleen naar het nuchtere resultaat van een langdurige discussie. Hij bedoelde: „jij maakt het eten tot moes en dan zie je geen vet”. En ik verstond: „jij voelde je verplicht je eigen kooksel lekker te vinden en dan sta je niet objectief tegenover mij, die meer vet wilde zien”. Einde van het conflict.

Een jongeman deed examen voor boekhouden. Bij de opgave stond de vraag: wat is een wissel? De jongeman antwoordde netjes: een wissel is een inrichting, die dient om een trein op een ander spoor te brengen. Dat antwoord had natuurlijk niets met boekhouden te maken. En dat zei de ene examinator ook meteen. Maar de vraag had ook niets met boekhouden te maken. En dat zei de andere examinator. „En bovendien heeft de jongeman juist geantwoord”, zei hij nog. „Ik wil zijn antwoord graag zien goedgekeurd!”

Dat gaf een dispuut van je welste. Want geleerden zijn het niet zo maar eens. Toen de bui wat bedaad was vroeg de eerste gecommitteerde aan de tweede: hoe had de vraag moeten luiden om wel tot het terrein van het boekhouden te mogen behoren? De vraag had moeten luiden: „wat is een wisselbrief?” Want met dit woord wordt de zaak in de wet geregeld.

Schildert u wel eens? Ja, huizen en rijtuigen bedoel ik. Dan zul u wel eens verf aan uw handen krijgen. Dat gaat er met terpentijn wel af. De drogist zegt, dat u beter terpentine kunt gebruiken. Weet u het verschil? Dat moet in de chemische formule zitten, maar die staat niet op het etiket. Met die chemische stoffen is het toch een babylonische spraakverwarring. Wilt u in Engeland benzine hebben dan vraagt u petrol. Wilt u petroleum hebben dan vraagt u paraffin oil. En wilt u paraffine hebben dan vraagt u... paraffin. Tussen haakjes: weet u wat terpentijnachtig in het engels is? Terebinthine. En dat doet u denken aan de terebinthen uit het oude testament. Maar dat heeft hier „amper” mee te maken.

U weet hoe de scheepvaartverenigingen de laatste tijd „in het nieuws” zijn geweest: met stakingen en geruchten van stakingen? Bij de bespreking bleek dat elke haven van Europa andere normen heeft voor een woord als „stukgoed”. Dat is geen taalkundige kwestie. Dat gaat hier om de eenheid van havenomzet-meting! En als men het over die metingseenheid oneens is, heeft het meten „nauwelijks” zin. En liggen de conflicten voor het oprapen.

Bij die gelegenheid zei een oud-voorzitter van een Europees statistisch bureau, dat de zes EEG-landen het niet eens waren geworden over de simpele vraag: wat is een ei? „We hebben toen een definitie moeten maken”, zei de spreker. — Stelt u het zich even voor, dat agrarische commissies uit zes landen elkaar een ei voorleggen. Een ei, an egg, ein Ei, un oeff. Elkaar niet vragen naar het vaderschap. Elkaar niet kwellen met de vraag: wie was er eerder, de kip of het ei? Alleen el-

kaar pesten met de vraag: hoe zullen we dat ding omschrijven, als we er afspraken over gaan maken?! In de hitte van het gesprek zou het ei „amper” vers blijven.

En nu vandaag telkens bedrijven moeten sluiten, komt de term „collectief ontslag” in onze woordenschat voor. Mirabele dictu, be-roerde term. Weet u eigenlijk wel wat „collectief ontslag” betekent? O, was u er niet bij? Maar tal van andere mensen waren er ook niet bij — en toch weten ze precies wat „collectief ontslag” is. Althans ze menen het te weten. Want anderen weten het anders. Soms heel anders. Een Belgisch spreker heeft in de Rotterdamse Kamer van Koophandel onthuld, dat in de EEG zes verschillende vormen van collectief ontslag bestaan. Zo zingt elk vogeltje naar het gebekt is. Zo denkt ieder klare wijn te schenken — terwijl hij soms nauwelijks begrepen wordt. Lees: niet begrepen.

Wanneer een aantal Europese landen tracht samen te werken (bijvoorbeeld zes landen) en er blijken uiteenlopende inhouden te bestaan voor gezamenlijk gebruikte woorden (bijvoorbeeld zes inhouden) — dan komt de vraag op: hoe ter wereld moet dat eigenlijk tot samenwerking komen?

Het lijkt soms een onbegonnen zaak. Men wil handelsaccorden maken. En productie-afspraken. En overeenkomsten tegen dubbele belastingheffing. En een regeling voor het uitleveren van misdadigers. En internationale rechtsregels vaststellen. En interuniversitaire uitwisselingen organiseren. En een gezamenlijk leger op de been (nu ja) op de been houden. En de academische studiegraden gelijk breien. En een Europese eenheidsmunt tot internationale waardemeter vaststellen.

Er is eigenlijk maar één taal, die echt internationaal wordt verstaan: de taal der liefde. Wat zegt u — wat liefde is? O, daarover zijn de meningen dus ook verdeeld? Nu laat het me duidelijk maken wat ik bedoel.

Eerst dan maar de „love”. Vlak na de oorlog, toen onrustige meisjesharten naar de sproetige Canadezen uitgingen (elke oorlog bracht bloedverversing) ging een liedje van mond tot mond:

Weet je wat een meisje is?
Een meisje is a little miss,
Een zontje is a little kiss,
That's all, my darling!

Verdraaid, nu schiet me ook zo'n dwaas versje van na de eerste wereldoorlog te binnen. Te zot om het in een net blad op te nemen. Maar evenzeer als het vorige een bewijs, dat „love” met heel weinig woorden en zonder één misverstand „gemaakt” kan worden.

En dan de taal der liefde zelf. Ik bedoel liefde, waarvan diegenen weet hebben, die God de Heere lief hebben boven alles en hun naaste als zichzelf. Wie die liefde kent, verstaat de medechristen. Ga maar in een Noorse kerk zitten. Of in een Russische. Wanneer de theologische disputen zwijgen en elke geestelijke hoogmoed in wederzijdse voetwassing is gesublimeerd — dan begrijpen christenharten elkaar. Zonder woorden. In een handdruk, een lach, een lofzang, een halleluja, een amen.

Ja, stel u voor. In die mondiale spraakverwarring van heden wordt vandaag tóch weer een stad gebouwd! Een stad, wier top tot in de hemel reikt. Een nieuw Jerusalem, met goede fundamenten. U en ik zijn levende bouwstenen, die passend aan elkaar worden gevoegd. Geen middelpuntvliedende krachten meer, geen spraakverwarring, geen misverstand, geen gekibbel, geen verstrooiing, geen jaloezie, geen haat. Als u een volkomen geloof hebt, ziet u het wonder gebeuren. Allemaal samengevoegd door een bekwaam Bouwer. En Jezus Christus als hoeksteen op de sleutelpositie. Allemaal samen één lichaam, één geloof, één doop, één Heer. Eén naam boven elke naam uitgaande. Acht u het mogelijk? Amper.

Vervolg van pag. 231

Ik was het in dit opzicht volkomen eens met prof. Schilder Sr. In één van zijn dictaten die ds Goedhart ook heeft moeten bestuderen heeft deze hamelijk radikaal afgerekend met de onderscheiding „zichtbare-onzichtbare kerk”.

Wel heeft hij er de aandacht op gevestigd dat je bij de kerk van een zichtbare en een onzichtbare zijde kunt spreken. Maar dat was niets bijzonders! Dat kon je van ieder menselijke gemeenschap zeggen. Een gezin b.v. is zichtbaar. Maar er is ook iets onzichtbaars aan. Er is immers een onzichtbare „band” die alle gezinsleden verbindt. En precies hetzelfde geldt van een voetbalclub, een zangvereniging enz. Al is de „band” die in deze gemeenschappen de mensen samenbindt steeds 'n andere. Ook van ieder mens geldt dat er iets zichtbaar en iets onzichtbaars aan hem is. Ieder mens heeft behalve een zichtbare „zijde” ook een „onzichtbaar” binnenleven. De bijbel zegt b.v. dat wie zijn „hart”, zijn „onzichtbare” diepste gedachten en gevoelens openbaart, een zot is.

Men kan er voorts ook van spreken dat de kerk „onoverzienbaar” is.

Dat geldt reeds van de kerk voor zover die op aarde is. Niemand weet wie er allemaal tot de kerk behoren. En dat geldt zo mogelijk nog sterker van de kerk voor zover die reeds door de dood uit deze wereld werd weggenomen.

Hoe duidelijk ik de idee van een „onzichtbare” kerk heb afgewezen moge ik aantonen door te citeren wat ik daarover in mijn boek „Volk van God” heb geschreven. Op blz. 323 leest men daarin het volgende:

„Een van de — weinige — dingen waaromtrent theologen van allerlei richting het ten aanzien van de kerk onderling wel zo ongeveer eens zijn is dit, dat wat de Schrift, en speciaal het Nieuwe Testament, omtrent de kerk leert **onveringbaar is met de idee van een „onzichtbare kerk”**. De kerk van Christus, zo vernemen we daaruit, is op één of andere manier naar haar aard in deze wereld „zichtbaar” en moet naar haar aard en opdracht daarin ook „zichtbaar” zijn.”

Ik verwijs bij deze uitspraak dan naar een aantal theologen die allen betogen dat de kerk naar haar eigenlijke wezen zichtbaar is. O.a. naar Ralph Luther die dit schreef: „Als het lichaam van Christus is de gemeente een **zichtbare** grootheid. De **Geest** van Christus is onzichtbaar — maar zijn **Lichaam** is zichtbaar. Jezus noemt de gemeente de stad op een berg, die naar haar wezen niet verborgen kan blijven (Matth. 5:11); Hij zegt: haar eenheid (het éénzijn van het levende liefdescontact tussen de veelsoortige mensen in haar) moet **door de wereld waargenomen** en daardoor zijn goddelijke zending gekend worden (Joh. 17:20). **Een onzichtbaar lichaam is een houten ijzer.**”

Dit schreef ik — en dat schreef en zei ik vele malen en op velerlei wijs reeds vele jaren.

En daarom is het onzin wanneer ds Goedhart schrijft dat prof. Veenhof een „onzichtbare kerk” leert.²⁾

☆☆☆

Maar hiermee is nog niet alles gezegd.

Ds Goedhart schrijft verder dat die, naar hij beweert, door mij geleerde „onzichtbare kerk” de „optelsom” van alle gelovigen zou zijn.

Als ds G. daarin gelijk had zou men naar waarheid kunnen zeggen dat die prof. Veenhof een man is die geen flauwe notie heeft van het ABC van wat de Schrift omtrent de kerk leert! De kerk „de optelsom van alle gelovigen”!

Het is een vreemde zin.

Hoe komt ds G. er in de wereld bij?

Wie zo iets onzinnigs over de kerk zegt ziet de kerk zo: Er zijn een groot aantal gelovigen en die tel je bij elkaar op en dan krijg je de kerk!

Bij deze beschouwing ga je dus uit van de **individuele** gelovigen en de kerk is de samenvoeging daarvan! Dat is je reinste individualisme!

Dacht ds G. werkelijk dat ik geen ernst maakte met het Schriftwoord dat de kerk de **moeder** van de gelovigen is? En dacht hij dat ik **niets** verstond van het prachtige hoofdstuk 1 Kor. 12 waarin ons gepredikt wordt dat de kerk het **lichaam** van Christus is, een lichaam waarvan de gelovigen de leden vormen, een lichaam dat zo één is met haar hoofd Christus dat het ook zelf Christus wordt genoemd?

We leerden reeds op de Jongelingsvereniging, dat het een door en door revolutionaire stelling

²⁾ Ik was als gast aanwezig op de oprichtingsvergadering van de I.C.C.C. in Amsterdam (1948). In het concept van de grondslag daarvan werd ook gesproken over een onzichtbare en een zichtbare kerk. De ontwerpers waren Presbyterianen. Ze volgden de Westminster confessie. Ik heb toen gezegd dat veel gereformeerden in Nederland overwegend bezwaar daartegen zouden hebben. Op mijn suggestie is die zinsnee toen uit het concept **geschrapt!**

is als men poneert dat een natie gevormd wordt door „een hoop zielen op een stuk grond”. We spraken er toen van dat een natie een „organisch” geheel is.

Dat geldt reeds van een natie. En meent ds G. nu echt dat ik nota bene deze revolutionaire idee zou toepassen op de kerk? Inderdaad: ik griezel als ik die zin lees: de kerk is de **optelsom** van alle gelovigen! Een kerk is niet een losse verzameling van individuen. Zij heeft haar beeld niet in een zak met knikkers!

Wie deze revolutionaire opvatting van de kerk wel voorstaan? Dat zijn de mannen van het „**kerkgenootschap**”. Die houden het er voor dat een aantal godsdienstige mensen bij elkaar komen en dan samen, uit eigen vrije wil, een soort godsdienstige vereniging in het leven roepen die ze „kerk” noemen. Hun „kerk” is inderdaad de optelsom van de lieden die dit kerkgenootschap in het leven riepen en in stand houden.

Maar tussen een kerk en een kerkgenootschap is een zo diepgaand verschil als tussen een huwelijk en „vrije liefde”.

☆☆☆

Wat ik dan wel van de kerk leer?

Niets bijzonders.

Precies hetzelfde wat in onze belijdenis staat. In art. 27-32. Ik vind dat stuk over de kerk prachtig. En aanvaard het van ganser harte.

De eerste zin daarvan luidt aldus: Wij geloven en belijden een enige katholieke of algemene Kerk dewelke is een heilige vergadering der ware Christgelovigen al hun zaligheid verwachende in Jezus Christus gewassen zijnde door zijn bloed, geheiligd en verzegeld door de H. Geest.”

Dit is **het eerste** en **fundamentele** van wat de confessie over de kerk zegt.

De kerk is een vergadering en wel van „de” — dat is van **ALLE** — gelovigen.

Het is onmogelijk deze zin anders te lezen dan zó. Als een boer zegt: dat is de stal van de koeien bedoelt hij dan niet: van **alle** koeien? Als ik zeg de Tweede Kamer is de vergadering van de volksvertegenwoordigers bedoel ik dan niet: van **alle** volksvertegenwoordigers? En zo ook: als de belijdenis zegt de kerk is een vergadering **der** — van de — ware Christgelovigen kan zij dan iets anders bedoelen: een vergadering van **alle** ware Christgelovigen?

Dat deze zin zó gelezen moet worden wordt onweerlegbaar bewezen door het volgende.

Van de grote synode van Dordrecht waren veel buitenlanders lid die onze taal niet verstonden. Het was evenwel beslist nodig, o.a. in verband met de procedure tegen de remonstranten, dat zij onze belijdenis kenden. De synode heeft toen aan één van haar scriba's, Festus Hommius, opgedragen de belijdenis in het Latijn te vertalen. Hommius was een knappe latinist. Welnu in die latijnse vertaling staat het woord **alle** er uitdrukkelijk bij. Het was helemaal niet nodig. Want de zin is ook zonder de toevoeging reeds meer dan duidelijk. Maar als om ieder misverstand af te snijden kwam in die vertaling te staan dat de enige katholieke of algemene kerk een heilige vergadering is van **alle** ware Christgelovigen.³⁾

Natuurlijk: de belijdenis zegt van de kerk nog veel meer. Zij noemt allerlei aspecten daarvan. Maar die **eerste** zin van artikel 27 formuleert de **eerste**, de **fundamentele** waarheid omtrent de kerk. Wie die niet steeds voor ogen houdt en tot volle gelding laat komen zal ten aanzien van zijn spreken over en handelen in en voor de kerk onherroepelijk dwaalwegen inslaan.

☆☆☆

Wat zo in art. 27 wordt geleerd is gemeengoed van **alle** reformatische belijdenisgeschriften. In mijn **Volk van God** heb ik dat met de stukken aangetoond.⁴⁾

En dat is nu ook altijd op de Theologische Hogeschool van Kampen geleerd!

Voorop door de grootste van allen die daaraan gedoopt hebben: prof. Bavinck.

In het zo juist genoemde boek heb ik volledig weergegeven wat hij in deze leerde. Je kunt dat kort en krachtig zo omschrijven: De enige, katholieke of algemene Kerk is een heilige vergadering van **alle** gelovigen. Van **alle** gelovigen van **alle** tijden, onder **alle** volken, uit **alle** landen, in **alle** kerken. Dat is het „wezen” van de kerk. Alle andere facetten en onderscheidingen welke men aan de kerk kan en moet ontdekken zijn aan dit „wezen” ondergeschikt en worden daardoor beheerst.

Geheel in dit spoor van Bavinck bewoog zich ook prof. Greijdanus.

Vele malen heb ik met hem over de kerk gesproken. En steeds legde hij op dit „wezen” van de kerk alle nadruk.

³⁾ Er staat daarin: De kerk enz. est congregatio sancta, seu coetus **omnium** vere fidelium Christianorum.

⁴⁾ Zie daarvan Bijlage III.

Maar niet alleen zei hij dat. Hij heeft het ook geschreven.

In zijn prachtige studie: **Kerk en Koninkrijk Gods** leest men dit: „Elk waar gelovige behoort tot de kerk... **alle** gelovigen met elkander over de gehele aarde, uit **alle** eeuw, en verleden en toekomstig, op aarde en in de hemel, vormen tezamen de kerk, met Christus als haar Hoofd. Eph. 1:22-23.”⁵⁾

In de discussie over dit referaat werd o.a. gevraagd of prof. Greijdanus een soort onzichtbare kerk leerde, omdat niet alle gelovigen zich bij „de kerk” voegen!

Van een onzichtbare kerk moest ook prof. Greijdanus evenwel niets hebben! Daar hebben we het vaak over gehad. Maar hij hield met alle kracht vast dat het eerste en beslissende van wat omtrent de kerk moet gezegd worden is dat de kerk de vergadering van **alle** gelovigen is. In de beantwoording van de genoemde vraag zei hij dan ook: „Elk waar gelovige behoort tot de kerk. Daar bedoel ik **alle** uitverkorenen Gods mee; die vormen samen de kerk. Ik heb het niet over de openbaring van de kerk in een bepaalde groep. **Elk** waar gelovige is lid door Gods werking in zijn hart van het lichaam van Christus.”⁶⁾ Ik heb dan **al** de uitverkorenen er bij genomen over heel de aarde, ja zelfs ook die in de hemel zijn en nog geboren moeten worden. **Allen**, wien God een plaats gegeven heeft of nog geven zal.”⁷⁾

Dit alles is duidelijk, meer dan duidelijk.

Ook prof. Greijdanus hield vol dat de kerk van Christus **alle** gelovigen omvat, allen die door een waar geloof in Christus zijn ingelijfd.

En in dit spoor van Bavinck en Greijdanus ben ik con amore verder gegaan. Ook en met name in de tijd toen ik nog aan de Broederweg doceerde.

☆☆☆

Ik kan moeilijk begrijpen hoe ds Goedhart zo kon schrijven als hij deed.

Men mag het iemand natuurlijk niet kwalijk nemen als hij geen theologische diepzeediker is. Maar als hij niet veel verstand heeft van theologie moet hij er maar niet over schrijven.

En ik zal het niemand kwalijk nemen als hij mij zakelijk bestrijdt — al doet hij het ook nog zo scherp. Maar ik neem het iemand wél kwalijk als hij mij bestrijdend blijkt geeft dat hij wat ik zo vaak en zo duidelijk schreef niet heeft gelezen of begrepen.

En, zoals ik boven zei, wat ik over die „onzichtbare” kerk schreef staat in mijn **Volk van God**, een boek dat ik aan mijn oud-leerlingen opdroeg. En dus ook aan... ds Goedhart.

Kampen.

C. VEENHOF

⁵⁾ Referatenbundel **Congres van Gereformeerden**, 38.

⁶⁾ Het lichaam van Christus is ook volgens Greijdanus identiek met de kerk. In Ef. 1:33/3 lezen we dat de kerk het lichaam van Christus is. In Kol. 1:18 dat Christus' lichaam zijn kerk is. Juist de combinatie van deze twee uitspraken maakt duidelijk dat lichaam van Christus en Kerk precies dezelfde grootheid aanduiden. Als we alléén lezen kerk is lichaam van Christus was dat zo niet. Paarden zijn dieren. Maar daarmee is niet gezegd dat dieren ook paarden zijn!

⁷⁾ **Idem**, verslag, 24.

Boekbespreking

De discussie over Groen's historiografie.

Bijna tien jaar geleden, om precies te zijn op 6 december 1962, hield prof. Kamphuis een rede bij de rectoraatsoverdracht aan de Theologische Hogeschool te Kampen. Deze rede is toen in druk verschenen. Nu ligt voor mij een, nagenoeg ongewijzigde, herdruk.¹⁾

De rede van prof. Kamphuis handelt over de hedendaagse kritiek op de causaliteit bij Groen van Prinsterer als historicus. Met die „hedendaagse” kritiek wordt dan bedoeld de kritiek die Smitskamp in zijn dissertatie in 1940 tegen Groen heeft ingebracht en de kritiek van een aantal christelijke historici die in 1949 een bundel opstellen het licht deden zien onder de titel „Groen's Ongeloof en Revolutie”. Kritiek dus vooral van geestverwanten. Deze kritiek is echter door Geyl in zijn bundel „Reacties” (verschenen in 1952)

¹⁾ Uitgegeven bij „De Vuurbaak” Groningen, '71.

overgenomen. Vandaar dat Kamphuis in deze rede ook met Geyl polemiseert.

Met de term „causaliteit” wordt hier, populair gezegd, bedoeld de kwestie van de verhouding tussen oorzaak en gevolg in het historisch proces. De kritiek van bovengenoemde historici concentreert zich voornamelijk op Groen's causaliteitsbegrip en de toepassing daarvan in zijn historiografie. Groen meende in het historisch verloop duidelijk oorzaak en gevolg te kunnen aanwijzen en het is vooral de manier waarop hij dit deed, die voorwerp is geweest van kritiek. Smitskamp heeft in dit verband gemeend bij Groen onderscheid te moeten maken tussen bovennatuurlijke- en historische causaliteit. Met die bovennatuurlijke causaliteit wordt dan bedoeld dat Groen als hij geen „gewone” verklaring voor een bepaald historisch verschijnsel kon geven, sprak over „de hand Gods in de geschiedenis” of zoals tegenstanders van Groen reeds in de vorige eeuw spottend hadden gezegd: Groen hakt met het zwaard van de Voorzienigheid knopen door die hij anders niet zou kunnen ontwarren.

Kamphuis merkt mijns inziens terecht op dat Groen's causaliteitsbegrip een van de belangrijkste dingen in zijn geschiedbeschuwing is geweest, ja dat het de kern, het hart er van vormde. Groen heeft met zijn causaliteitsbegrip stelling genomen tegen het causaliteitsbegrip van de historici uit de tijd van de Verlichting. Door die historici dreigde de geschiedenis te worden gesaeculariseerd, omdat ze bij hun geschiedschrijving geen rekening hielden met de God die Zich in Zijn Woord heeft geopenbaard.

Groen van Prinsterer heeft in zijn hoofdwerk „Ongeloof en Revolutie” willen aantonen dat de Revolutie het gevolg is van ideeën en begrippen en wel van ongeloofs-ideeën en ongeloofs-begrippen. De diepste oorzaak van de Revolutie is het ongeloof, de afval van het Evangelie, de vervreemding van God. Wanneer de mens God de rug toekeert dan worden al zijn verdere handelingen en beslissingen bepaald en verklaard door deze positie-keuze.

De kritiek van Smitskamp en andere christelijke historici keert zich nu vooral tegen de manier waarop Groen met deze gedachten gaat werken. Zo zegt De Pater in de bundel „Groen's Ongeloof en Revolutie” dat Groen de feiten gaat wringen in een sociologisch schema. De geschiedbeschuwing van Groen typeert hij dan ook met de term „mechanisch idealisme”. Idealisme, omdat het voor Groen niet de omstandigheden zijn die de daden van de mensen beïnvloeden, maar de ideeën. Mechanisch, omdat Groen overtuigd is van een zekere wetmatigheid in het historisch gebeuren. Een ander historicus heeft in dit verband gesproken over logische causaliteit, Groen ziet de geschiedenis als een logische ontwikkeling, ongeloofs-begrippen leiden onvermijdelijk tot Revolutie en de Revolutie is niet tegen te houden, maar zal als eenmaal de geesten er rijp voor zijn met ijzeren konsekwentie uit het voorafgaande volgen.

Kamphuis stemt toe, dat de „hoofdgedachte” van Groen, toegepast op de geschiedenis, inderdaad die van de dwingende causaliteit is. Hij meent echter dat de critici die spreken over „mechanisch idealisme” of „logische causaliteit”, Groen onjuist lezen en interpreteren. Groen wordt alleen recht gedaan wanneer zijn causaliteitsbegrip wordt beoordeeld in het licht van zijn Schriftgebruik. Smitskamp o.a. heeft volgens Kamphuis geen oog gehad voor de aard van Groen's Schriftgebruik en kan daardoor niet begrijpen wat er de reden van is geweest, dat Groen in zijn geschiedkundig werk vaak bijbelteksten citeert. Daardoor interpreteert hij de historische causaliteit bij Groen verkeerd. Het citeren van bijbelteksten door Groen hangt niet samen met de behoefte om een stichtelijke opmerking te plaatsen of om de „tale Kanaans” te spreken; maar, aldus Kamphuis, het is een poging van Groen om vanuit de Schrift de historische causaliteit en het dwingend karakter daarvan te belichten.

Een tekst die vaak door Groen wordt aangehaald, zowel in „Ongeloof en Revolutie” als in zijn andere geschriften, is Mattheüs 7: 16-18. In dat Schriftgedeelte wijst Christus op de valse profeten. Deze valse profeten zijn aan hun daden te kennen. Een goede boom brengt goede vruchten voort, maar een slechte boom brengt slechte vruchten voort. De

causaliteit nu waarvoor Groen volgens Kamphuis de aandacht vraagt, is die van het Verbond dat in beloften en bedreiging de geschiedenis beheerst. Groen heeft bij het onderzoek naar de vervlechting van oorzaken en gevolgen in het historisch verloop willen wijzen op „foederale” wetmatigheid. Een wetmatigheid die voortvloeit uit het Verbond en het Woord van God in zegen en oordeel. Zo, in de vervlechting van oorzaak en gevolg, wordt het werken van God in de geschiedenis zichtbaar: Dieu en l'histoire. Kamphuis wil dan ook niet weten van een onderscheid tussen „bovennatuurlijke” en „historische causaliteit” bij Groen. Als de mens in zijn ongelof rebelleert tegen God, dan geeft God die mens over aan het goeddunken van het eigen hart. Daarin wordt het oordeel van God zichtbaar. Groen heeft, volgens Kamphuis, vanuit het de geschiedenis beheersende Evangelie, vanuit het Verbond over de historische causaliteit willen spreken.

Ik meen dat Kamphuis door deze conclusie recht heeft gedaan aan Groen van Prinsterer. Helaas heeft hij mijns inziens niet volledig recht gedaan aan de bovengenoemde critici. Ik krijg sterk de indruk dat Kamphuis vaak langs zijn opponenten heenpraakt.

Als Kamphuis spreekt over geschiedenis, dan bedoelt hij met dit woord soms iets anders dan zijn opponenten, gezien het citaat aan het slot van zijn rede uit de inleiding van Groen's Handboek. Groen spreekt daar over de Wederkomst van Christus en zegt dan: „ook dat is historie; de kern en slotsom der historie”.

Belangrijker is echter vooral dat in deze rede een theoloog aan het woord is, die onvoldoende oog heeft voor de problemen van de moderne geschiedwetenschap. De kritiek van Kamphuis op de critici van Groen is daardoor vaak onbillijk. Een voorbeeld: in de bundel „Groen's Ongeloof en Revolutie” komt een artikel voor van de vorig jaar overleden historicus De Pater, getiteld „Groen's beschouwing over het beloop van de Franse Revolutie”. Kamphuis richt zijn kritiek vooral op het gebruik door De Pater van de term „mechanisch idealisme” waarmee Groen's geschiedbeschuwing wordt getypeerd en gekarakteriseerd. Geen woord over het artikel zelf waarin De Pater duidelijk aantoont, dat Groen's visie op de Franse Revolutie door zijn causaliteitsbegrip zeer eenzijdig is, ja dat hij bepaalde gebeurtenissen als gevolg van zijn vooronderstellingen verkeerd belicht en door te grote lijnen niet voldoende onderscheidt. Zo gaat het ook met de kritiek op het artikel van Donner over „Het oorzakelijk verband tussen Ongeloof en Revolutie” (in dezelfde bundel). Hier richt de kritiek van Kamphuis zich mijns inziens vooral op detailpunten en blijft de kern van Donner's artikel onaangetaast! Groen's causaliteitsbegrip, hoe ook te karakteriseren, is er de oorzaak van dat zijn beschouwing over de Amerikaanse Vrijheidsoorlog en zijn visie op de gebeurtenissen in de jaren 1640-1660 in Engeland (strijd tussen Koning en Parlement) door geen historicus vandaag meer wordt aanvaard.

Hiermee kom ik op het grote probleem dat de achtergrond vormt van heel deze discussie. Een historicus die in zijn wetenschapsbeoefening ernst wil maken met het Evangelie, zal zich sterk met Groen verbonden voelen, omdat Groen degene is geweest die in zijn dagen geoponeerd heeft tegen de historici die de geschiedenis dreigden te saeculariseren. Toetst hij echter Groen's historiografie aan de uitkomsten en inzichten van de moderne geschiedwetenschap, dan zal hij vaak tot de ontdekking komen dat Groen's visie op bepaalde historische gebeurtenissen verouderd en achterhaald blijkt te zijn. Kamphuis heeft daar, gezien deze rede, niet voldoende oog voor. Daardoor stelt hij wat al te gemakkelijk Smitskamp op één lijn met Opzoomer.

Zijn oordeel over Smitskamp, De Pater, Donner en andere christelijke historici is een te hard oordeel. Deze historici wordt verweeten dat zij in de beschrijving van de geschiedenis „aan God en Zijn Gezalfde weigeren de eer te geven die betaamt” (pag. 41). Het is te betreuren dat Kamphuis zulke zware woorden gebruikt. De discussie over Groen's causaliteitsbegrip wordt daardoor tot een polemiek, waarbij de uitkomst van te voren vaststaat. Het is de bedoeling van Kamphuis mijns inziens geweest om, aan de hand van Groen's causaliteitsbegrip, te laten zien dat er

geen kloof behoeft te zijn tussen Evangelie en moderne geschiedwetenschap. Ik vrees dat door de wijze van discussiëren precies het tegenovergestelde wordt bereikt van datgene wat de schrijver heeft bedoeld. Degenen die vanuit het Evangelie de geschiedenis willen bestuderen worden door deze rede niet wezenlijk geholpen.

Tenslotte een detailpunt. Op pagina 43 wordt van de Verlichting gezegd dat dit een stroming was die als eerste de geschiedenis en de historische causaliteit saeculariseerde. Ik meen dat dit niet helemaal juist is. In de tijd van de Renaissance zijn er ook al schrijvers als Macchiavelli en Guicciardini die alle gebeurtenissen bepaald zien door menselijke factoren en aan God en Satan geen plaats geven in hun geschiedbeschuwing.

Amsterdam.

J. P. STOOP

Persschouw

■ Nog eens Vietnam

Onlangs liet ik in de Persschouw een brief van een predikant uit Zuid-Vietnam afdrucken. Het was een aangrijpend geloofsgetuigenis. Maar tegelijk sprak daaruit een diepe zorg over een mogelijke dictatuur van de communistische Vietcong in Zuid-Vietnam. Want de overwinning van het aziatische kommunisme betekent onherroepelijk het einde van de christelijke kerk. Wij willen geen oorlog schreef deze predikant, maar wij Zuid-Vietnamezen willen ook geen slaven worden!

In verband met enkele reacties op wat ik toen schreef wil ik nog enkele opmerkingen maken.

1. In wat ik naar aanleiding van de genoemde brief schreef heb ik me niet uitgelaten over de interventie van de Verenigde Staten en van Rusland en China in het Vietnam-conflict. Ik heb die buiten beschouwing gelaten. Ik wil wel zeggen dat ik een diep geworteld wantrouwen koester ten opzichte van de buitenlandse politiek van alle grote mogendheden. Ten slotte beslist daarin uiteindelijk altijd het eigen belang.

Rusland is sinds de oorlog de grootste koloniale mogendheid der wereld. We zullen met name niet vergeten de misdaad die het in Hongarije en Tsjecho-Slowakije heeft begaan. Maar we zijn de rol die Amerika speelde vlak na de capitulatie van Japan ook niet vergeten. Nederland was toen lucht en voor Engeland en voor Amerika. De gevolgd ellende in Indonesië is voor een groot deel ook de schuld van deze grootmachten. En we vergeten ook niet de houding van Amerika in het conflict om West-Irian. En nog onlangs liet het in feite Taiwan vallen! Ik denk tegenwoordig vaak aan Huizinga's bekende woord van voor de oorlog: „De rouw der kleine naties is pas begonnen.”

We mogen nooit vergeten dat onze vrijheid ook met het bloed van duizenden Amerikanen werd gekocht en dat voor de huidige welvaart de grondslag werd gelegd door de Amerikaanse Marshall-hulp! Maar we moeten ook kritisch bekijken naar wat daarna gebeurt.

2. Een machtig „prae” van de Verenigde Staten is evenwel de praktisch onbeperkte vrijheid van meningsuiting welke daar heerst. Zonder enige beperking kunnen daar anti-Vietnamoorlog-acties worden georganiseerd. We hebben het in de voorbije maanden beleefd dat de Amerikaanse juffrouw Jane Fonda via radio-Hanoi de Amerikaanse soldaten in Vietnam opriep om het bijltje (geweertje) er bij neer te gooien! Dat gebeurt ongestraft. We kunnen alles wat in My Lay gebeurd is in geuren en kleuren lezen. De mannen die in die moordpartij de hand hadden zijn door een kriegsraad veroordeeld. De „Pentagon-papers” zijn zelfs in Nederlandse vertaling te verkrijgen.

Zo iets is in de kommunistische landen een volstrekte onmogelijkheid!

De massamoorden van de Vietcong worden zo veel mogelijk geheim gehouden. En deze worden niet bestraft want ze vonden plaats in opdracht en op aanwijzing van de leiders ervan. Dezer dagen konden we in de kranten nog een foto zien van een groot aantal geraamtes van in Cambodja afgeslachte tegenstanders van de Vietcong. Toevallig was weer eens een massagraf daarvan ontdekt.

Zo juist las ik in „Getrouw” het volgende: „Bijna de gehele wereldpers zweeg erover toen Paul Vann, een van de meest vooraanstaande adviseurs van Amerika verklaarde dat in de provincie Quon-Tum de Vietcong twee Roomse priesters kruisigde, die bij hun gemeente waren gebleven, toen de Zuid-Vietnamese troepen zich

moesten terugtrekken. (Russkaia Jizn van 12 juni). In de Daily Telegraph van 5 juni, vertelde zuster Anna Watts hoe **honderden kleine Zuid-Vietnamese kinderen door de communisten zijn verminkt, gecastreerd of vermoord.** 'Dit gaat zo maar door, vooral in de afgelegen dorpen.' Zij had zelf zulke kinderen verpleegd."

3. Ik wees er indertijd op dat er in Genève overeenstemming was bereikt over Vietnam. Er zouden twee onafhankelijke staten komen: Noord- en Zuid-Vietnam. Ze zouden gescheiden zijn door een gedemilitariseerde zone. Het zou evenwel mogelijk zijn dat burgers van Noord-Vietnam naar het zuiden wilden gaan en omgekeerd. Hoewel Noord-Vietnam dat zo veel mogelijk tegenwerkte trok een klein miljoen Noord-Vietnamezen uit het communistische paradijs naar het Zuiden. Een uittocht uit het Zuiden naar het Noorden is er nooit geweest. Voorts zouden alle vreemde troepen uit Noord- en Zuid-Vietnam worden teruggetrokken.

4. Men heeft tegen wat ik zei aangevoerd dat een belangrijke bepaling van de overeenkomst van Genève niet is uitgevoerd. Deze namelijk dat er in Zuid-Vietnam binnen twee jaar vrije verkiezingen zouden worden gehouden. Deze bepaling is inderdaad niet nagekomen door Zuid-Vietnam. En Amerika heeft op het houden van die verkiezingen niet aangedrongen. Maar men moet als men daarop wijst niet vergeten dat Ho Tsi Min in strijd met wat in Genève was overeengekomen zijn troepen **niet** naar Noord-Vietnam terugtrok. Natuurlijk heeft niemand zich daarover te verwonderen. Lenin heeft duidelijk geleerd dat communisten ten opzichte van „imperialisten” ook van leugen en bedrog mogen gebruik maken en met dezen gesloten verdragen kunnen annuleren als dat aan de overwinning van het kommunistische dienstbaar is. Maar al behoeft men zich daar niet over te verwonderen men moet er toch wel mee rekenen. En het is te begrijpen dat toen Ho Tsi Min vijftig duizend soldaten in het neutrale Laos liet en deze begonnen te bouwen aan de Ho Tsi Min-route in de richting van Saigon men in Saigon er niet bepaald op gebrand was onder deze dreiging verkiezingen te houden.

5. Ik moet ook nog wat zeggen over het bombarderen van dijken in Noord-Vietnam. Ik wil wel eerlijk verklaren dat ik niet veel vertrouwen heb in de buitenlanders die daarnaar zijn wezen kijken. Om de eenvoudige reden dat werkelijk onpartijdige journalisten en andere nieuwsgaarders uit Noord-Vietnam volstrekt worden geverd. Men komt dat land alleen in als men voor honderd procent de Amerikaanse interventie in Zuid-Vietnam afkeurt en zich voor honderd procent aan de zijde van Noord-Vietnam stelt. Daarbij komt dat men een goed vakman moet zijn t.o.v. het bouwen van dijken enz. om precies te kunnen constateren wat daarmee werkelijk is gebeurd.

Ik zal hier nu enkele officiële, controleerbare gegevens doorgeven.

Noord-Vietnam is zo mogelijk nog meer afhankelijk van zijn dijken dan Nederland. Er zijn dijken gelegd langs de Rode Rivier en haar vele zijrivieren. Er liggen ook dijken langs de vele rivierarmen van de delta der Rode Rivier. Herhaaldelijk is Noord-Vietnam door stormen en watervloeden geteisterd die dijkbreuken veroorzaakten. Het laatst in 1971 (men lette op dit jaartal!) toen er dijkbreuken en overstromingen plaats vonden die volgens radio-Hanoi en de Noordvietnamese pers de ergste waren uit de laatste eeuw.

Op 15 september van het vorige jaar, dus lang vóór er van bombardementen sprake was, verklaarde Ha Keten, voorzitter van het centrale anti-storm- en overstromingscomité — je zou kunnen zeggen: de minister van waterstaat van Noord-Vietnam: „Op sommige plaatsen zijn de dijken tot een hoogte van 4 meter voor 80% geroodeerd met gaten van bijna een meter breed. Honderden kilometers dijk zijn overspoeld en de druk van het hoge water heeft 600 gaten geslagen. Bovendien hebben we geconstateerd dat de dijken op ongeveer 100 plaatsen door termieten zijn aangetast.” Toen dat jaar het regenseizoen in Noord-Vietnam was begonnen was een groot deel van de gaten nog niet gedicht. Op 20 juni j.l. waarschuwde het officiële dagblad „Hanoi Moi” dat de herstelwerkzaamheden op sommige plaatsen nog niet gereed waren en dat men nog moest beginnen aan het herstel van „dunne en verzwakte dijken, die mogelijk nog vol gaten en termietenkolonies zijn”. Het zal duidelijk zijn dat men bij deze stand van zaken gemakkelijk aan bezoekers gaten in de dijken kon tonen en er foto's van maken.

Amerika heeft toegegeven dat in twaalf gevallen dijken zijn getroffen maar dat dit niet opzettelijk is gebeurd. En de Amerikaanse regering heeft herhaaldelijk verzekerd dat er géén systematische bombardementen op Noordvietnamese dijken worden uitgevoerd. Nog onlangs verklaarde de Amerikaanse luchtmachtcommandant in het verre oosten, Richard Bardone: „Waarom we ons het meest gekwetst voelen is dat we ons juist tot het uiterste inspanssen civiele doelen te vermijden. Er zijn een heleboel krijgsgevangenen in Hanoi-Hilton (de Noord-

vietnamese krijgsgevangenenkampen - C.V.) die neergehaald werden toen ze probeerden civiele doelen te vermijden. Als ik daaraan denk en ik hoor de opwinding in Amerika, dan krijg ik wel flink de pest in”. Een paar weken geleden vertelde Hilterman via de radio dat door een kenner van Noord-Vietnam in het zeer betrouwbare Franse blad Le Monde geschreven was dat de Noord-Vietnamezen ook hier en daar zelf gaten in hun dijken hadden gegraven!

Zou de overweging van dit alles ons er niet toe moeten brengen een beetje voorzichtig te worden met ons oordeel en ons moeten weerhouden mee te doen aan het soms hysterisch groep over een opzettelijk bombarderen van dijken?

6. Ik kom nu tot iets dat voor het beoordelen van de huidige situatie wel het belangrijkste is.

Op 6 mei j.l. deed president Nixon publiek het volgende voorstel aan Noord-Vietnam:

1. Er moet komen een onmiddellijk ingaand „staakt het vuren” onder toezicht van een internationale commissie.

2. Alle Amerikaanse troepen worden binnen vier maanden uit heel Zuid-Vietnam teruggetrokken mits de krijgsgevangenen door Hanoi worden vrijgelaten.

3. Er moet tussen Hanoi en Saigon overleg worden gepleegd over de politieke toekomst van Zuid-Vietnam.

In de anti-Nixon pers van Amerika werd dit voorstel getypeerd als een schamel vijgeblad om de schande van de nederlaag te bedekken. En daar had die pers wel een beetje gelijk in! Maar ieder kan begrijpen dat als dit voorstel direct aanvaard was de oorlog in Zuid-Vietnam op 6 mei zou zijn beëindigd en dat op 6 oktober geen enkele Amerikaanse soldaat meer in Vietnam zou zijn geweest. Maar dit voorstel betekent tegelijk dat Noord-Vietnam in ieder geval voor **alle** oorlogsellende van ná 6 mei **alleen** en **ten volle** verantwoordelijk is! En is het een wonder dat na 6 mei de publieke opinie in Noord-Amerika ten opzichte van Zuid-Vietnam een enorme verandering onderging? Zoals men weet is Noord-Vietnam ook sinds 6 mei voortgegaan met zijn agressie in Zuid-Vietnam, Laos en Cambodja.

7. Men vatte mijn geschrijf vooral niet op als een verdediging van het regiem van Van Thieu. Ik heb geen reden om aan te nemen dat dit minder corrupt is dan alle andere jonge Aziatische en Afrikaanse staten!

8. Voorts wil ik blijven zeggen dat het meedoen aan een, onder leiding van een kommunistische organisatie staande, pro Noord-Vietnam-actie, door een Geref. Jeugdorganisatie, in een tijd waarin een geraffineerde, door Rusland gesteunde, de democratie van het gehele vrije Westen beogende, ondergrondse kommunistische actie met steeds meer kracht wordt doorgevoerd, in de grond der zaak verraad van de democratie en wat nog veel meer zegt van het christelijk geloof is.

9. Ik wil hier nog invoegen wat in de laatste publikatie van het Ned. Bijbelgenootschap te lezen is. Dat is het volgende: „Een opmerkelijk re-veil in Zuid-Vietnam behoort tot het vergeten nieuws. Dit re-veil begon vóór het zomeroffensief van Noord-Vietnam in de provincie Quang Tri. Het begin van de nieuwe geestelijke beweging lag in An Loc. Daar werd de jonge predikant Dieu Huynh bevestigd. In de eerste drie maanden van zijn pastorale werk traden 1500 mensen tot zijn kerk toe. De beweging begon uit te waaieren toen 120 studenten van een bijbelschool in die stad er op uit gingen om in de dorpen te gaan evangeliseren. Tot dat moment beperkte de kerk zich vrijwel uitsluitend tot de Stieng stam. Door dit evangelisatiewerk kwamen voor het eerst ook mensen van de Bru stam tot het christelijk geloof. Inmiddels zijn deze steden door oorlogsgeweld vrijwel geheel verwoest. Jonge christenen zijn in groten getale omgekomen.”

10. Juist dezer dagen publiceerde „De Pionier”, uitgave van de stichting Alliance Zendingencentrum „Parousia” te Wassenaar, belangrijke gegevens over de zendingsactiviteiten in Zuid-Vietnam. Daarin wordt medegedeeld dat de gemeenten die door de arbeid van deze zending ontstaan zijn 53 duizend volwassen doopleden omvat met 386 voorgangers en evangelisten. In 1970 werden 2425 nieuwe gelovigen gedoopt. Er zijn 170 studenten op de bijbelscholen (full time). Daarnaast volgden in 1971 467 personen nog een kortere cursus aan een Bijbelschool. Veel werk wordt gedaan in de militaire hospitalen. Alleen al in het ziekenhuis van Saigon vulden in de laatste zeven jaar honderd duizend militairen aanvraagformulieren in voor bijbels, cursussen enz. In het opleidingscentrum van Quang Trung worden wekelijks duizenden recruten bereikt. Overal komen mensen tot bekering. Enorm veel werk wordt verricht in de vluchtelingenkampen. Ds Doan-van Mieng, de president van de kerk, sprak meermalen voor een gehoor van tien duizend hoorders. Overal in Zuid-Vietnam is een grote belangstelling voor het Evangelie. En duizenden komen tot geloof.

11. Waar ik op hoop is dat Zuid-Vietnam verschoond zal blijven van een kommunistische diktatuur en dat zo bewegingen als onder 10 zijn

beschreven niet vernietigd worden maar ongehinderd mogen doorgaan. Wat zal er gebeuren nu het offensief van de geniale guerilla-strateeg Giap is mislukt? Zal Amerika zwichten voor de eis van Hanoi de communisten in Zuid-Vietnam aan de macht te helpen?

C. V.

Heden is in de HERE ontslapen mijn lieve man, onze broer, zwager en oom

ARIE BOGAARD

echtgenoot van A. A. Bogaard-van Rijn in de leeftijd van 68 jaar.

„Wij verwachten echter naar Zijn belofte nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, waar gerechtigheid woont.” 2 Petr. 3 : 13

Breda:

A. A. Bogaard-van Rijn
Zaltbommer:
H. L. Bogaard
S. S. Bogaard-Berkhout
en kinderen

Hattem:

H. Hulshof
M. M. Hulshof-Bogaard
en kinderen
en verdere familie

Breda, 24 oktober 1972
Bernhardsingel 32

De begrafenis heeft plaats gevonden op „De Bieberg” op vrijdag 27 oktober.

Nog onverwacht opgenomen tot haar Heiland, die zij in haar leven met blijdschap heeft geëdiend, ons medelid, zuster

E. DE HOOP-BOER

in de leeftijd van bijna 57 jaar.

Geref. Vrouwenvereniging
„Rondom het Woord”

Langerak (Z.-H.)

DRONTEN Chr. Basisschool „AAN BOORD”

Het bestuur van bovengenoemde school vraagt m.i.v. 1 jan. of z.s.m. daarna een

onderwijzeres

of

onderwijzer

voor klas 2 of 3. Bëv. voor j, (k) en r. Zeer gunstige huisvestingsmogelijkheden.

Sollicitaties zo spoedig mogelijk aan R. Meinders, secretaris, Spieringweg 66, Dronten.

Inlichtingen bij H. Th. van Zanten, (h.d.s.), Het Kompas 34, Dronten. Tel. 03210-2961 (huis), 3237 (school).

Het binnenkort nieuw te openen protestant-christelijk bejaardencentrum „De Haven” (op gereformeerde grondslag) in Bunschoten, heeft voor alleenstaande bejaarden nog enkele

kamers beschikbaar

Aanvraagformulieren worden op verzoek toegezonden.

Direktie Bejaardencentrum „De Haven”, Gerbrandysingel 161, Bunschoten.

In onze prekenserie verscheen:

EENS KOMT DE GROTE ZOMER

5 preken door Ds. J. H. Veeffkind over Openbaring 21:1-5; Matth. 26:29; Openbaring 22:1-2; Openbaring 5:8-14; 1 Joh. 3:26 en Openbaring 22:3-5. f 2,50

Gaarne toezending van volledige lijst van verschenen bundels.

FIRMA WESDIJK, LIEBEK EN HOIJMEIJER
Postbus 2, Barendrecht — Postrekening 216828